

MELILOTUS OFFICINALIS O'SIMLIGIDAN SELEKSIYA UCHUN BOSHLANG'ICH ASHYO YARATISH

Mamatova Shokira Abdisaid qizi

Chorvachilik va parrandachilik ilmiy tadqiqot instituti, tayanch doktoranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15591021>

Anotatsiya. *Melilotus officinalis* o'simligidan seleksiya uchun boshlang'ich ashyo yaratish, chorvachilik, asalarichilik sohalari uchun foydalari.

Kalit so'zlar: Urug', gul, barg, seleksiya, boshlang'ich ashyo, ozuqa, gul shirasi.

Аннотация. Преимущества донника лекарственного для селекции, животноводства и пчеловодства.

Ключевые слова: Семя, цветок, лист, селекция, исходный материал, корм, цветочный сок.

Annotation. Creation of starting material for selection from the *Melilotus officinalis* plant, its benefits for livestock farming and beekeeping.

Keywords: Seed, flower, leaf, selection, starting material, feed, flower juice.

Mavzuning dolzarbligi va zarurati. Qishloq xo'jalik ekinlaridan har yili yuqori va sifatli hosil olib, aholini ertangi yoki yil davomida mo'l-ko'l oziq-ovqat mahsulotlari, sanoatni esa xom-ashyo bilan yetarli darajada ta'minlashda muayyan sharoit dehqonchilik talablariga mos keladigan serhosil nav va duragaylar yaratish, ularni qishloq xo'jaligi korxona va fermer xo'jaliklarining dalalariga keng joriy etishning ahamiyati nihoyatda kattadir.

Chunki nav ekinlarni o'stirish texnologiyasining asosiy elementlaridan biri hisoblanadi. Shuning uchun Respublikamiz hukumati qishloq xo'jaligi ekinlarining yangi navlarini yaratish, kata maydonlarda joriy etish uchun seleksiya va urug'chilik ishlarini tubdan yaxshilashga alohida e'tibor berib kelmoqda. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi tomonidan 1996-yil 29-30-avgustda "Seleksiya yutuqlari to'g'risida"gi, "Urug'chilik to'g'risida". O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik palatasi tomonidan 2018-yil 8-noyabrda "Urug'chilik sohasini davlat tomonidan tartibga solish" Qonunlarning qabul qilinishi bunga yaqqol misoldir.

Seleksiya va urug'chilik ekinlar hosildorligini oshirishda o'simliklarning o'ziga, ularning irsiyatiga bevosita ta'sir etib, ekinlarni kerakli tomonga o'zgartiradi. Shuning uchun akademik N.I.Vavilov seleksiya birinchidan, fan, ikkinchidan, san'at, uchinchidan, qishloq xo'jaligining eng muhim tarmog'idir, deb ta'riflagan edi.

Melilotus officinalis, yoki "yonca" deb ataladigan o'simlik, ba'zan shirin yonca nomi bilan ham tanilgan. Bu o'simlik Fabaceae (burchoqdoshlar) oilasiga mansub bo'lib, asosan Yevropa va Osiyo mintaqalarida o'sadi, lekin hozirda butun dunyo bo'ylab tarqalgan. *Melilotus officinalis* ko'pincha yovvoyi o'simlik sifatida o'sadi, lekin uni ba'zi joylarda dori-darmon, yem-xashak sifatida ham qo'llanadi. *Melilotus officinalis* ko'p yillik o'simlik bo'lib, 1–1.5 metr balandlikda o'sadi. Barglari uzun va uchlari sivrilgan, gullari sariq rangda va shirin hidli. Bu o'simlik bahorda yoki yozda gullaydi. Gullarini uzum shaklida hosil qiladi va ular yoqimli shirin hidi bilan mashhur. *Melilotus officinalis*ning ildizlari va barglari shirin hidga ega bo'lib, ba'zan ularni asal ishlab chiqarishda qo'llashadi. *Melilotus officinalis* ko'p asrlar davomida xalq tabobatida ishlatilgan. Asosan quyidagi maqsadlarda ishlatiladi: Antikoagulyant. *Melilotus officinalis* tarkibida kumarin

moddasi mavjud bo'lib, bu qonning ivishini oldini oladi. Shuning uchun qon ivishini kamaytirishga yordam beradi.

Chorvachilik sohasida ozuqa bazasi muhim ahamiyatga ega. Bunda esa ozuqabop ekinlardan foydalanishimiz juda muhimdir. Bu maqsadni amalga oshirish uchun ozuqabop ekinlardan foydalanishimiz zarur. Shu bilan bir qatorda hozirda Respublikamizdagi sug'oriladigan yer maydonlarining yarmidan ko'prog'i turli darajada sho'rlangan va unumdorligi past yerlardir. Shu boisdan biz sho'rlangan yerlarda o'sib rivojlana oladigan tuproq unumdorligini yaxshilaydigan o'simliklarni ekishimiz lozim. *Melilotus officinalis* o'simligi xuddi shunday o'simliklar sirasiga kirib nihoyatda ozuqabop hamda sho'rlangan yerlarda ham o'sib rivojlana oladigan o'simlik hisoblanadi. Bu o'simlik nafaqat chorvachilik uchun balki asalarichilik uchun ham ozuqa bazasi bo'la oladi. *Melilotus officinalis*ning gullari nihoyatda asalshiraga boy hisoblanadi. Shu xususiyatidan foydalanib asalarichilikda ozuqa bazasi sifatida foydalanishimiz mumkin.

Melilotus officinalis o'simligidan seleksiya uchun boshlang'ich ashyo yaratish, urug'chiligini oshirish, qishloq xo'jaligining chorvachilik, asalarichilik sohalari uchun foydali bo'ladi. Bu o'simlikdan ilk bor chorvachilik va asalarichilik uchun yangi ashyolar ishlab chiqariladi. Bundan tashqari *Melilotus officinalis* o'simligi tarkibida alkaloidlar, kumarinlar saqlaydi. Kumarinlar o'simlikning gullariga shirin hid berib, hashoratlarni o'ziga jalb qiladi. Uning dorivorlik xususiyatlaridan foydalaniladi. Farmatsetika sanoati uchun xom-ashyo bo'lib xizmat qiladi.

- Tadqiqotimizning vazifalari quyidagilar: Turli tuproq unumdorlik sharoitlarida *melilotus officinalis* o'simligini tajriba ko'chatzorlarda sinash.
- fenologik kuzatuvlar olib borish, ekinni vegetatsiya davri uchun agrotexnik tadbirlar ishlab chiqish.
- *melilotus officinalis* o'simligini ozuqaviyligi, nektarbopligi va boshqa qimmatli xo'jalik belgilari bo'yicha o'rganish.
- Tuproqda azot to'plash xususiyatini o'rganish.
- *melilotus officinalis* o'simligidan seleksiya uchun boshlang'ich ashyo yaratish va tavsiya etish.
- seleksiya ishlarida yangi yaratilgan ashyodan birlamchi urug'chilikni olib borishni yo'lga qo'yish.
- Kimyoviy tarkibini tahlil qilish, to'yililigi, quruq moddasi, hosildorligi.
- *melilotus officinalis* o'simligini ekib o'stirishning iqtisodiy samaradorligini aniqlash.

Melilotus officinalis o'simligini ekish uchun eng maqbul vaqt kuz va bahor oylari hisoblanadi. Bu o'simlikni aprel oyining birinchi dekadasida to'rt qaytariqda turli variantda chorvachilik va parrandachilik ilmiy tadqiqot institutining tajriba dalasiga hamda stakanlarda ekdik. Urug'larga har ikki uch kunda suv quyib kuzatib bordik.

1-2-rasmlar. Melilotus officinalis o'simligini stakanlar va dalada ekish jarayonlari.

Hozirda o'simlikda fenologik kuzatishlar olib bormoqdamiz. Melilotus officinalis o'simligi ekilgan keyin urug'lari uchinchi kundan ikki barg hosil qilib, unib chiqa boshladi. Urug'lar bir hafta davomida hammasi unib chiqdi. Melilotus officinalis ikki urug'pallali o'simlik bo'lganligi uchun ikki urug'palla bargi bilan unib chiqdi. Unib chiqqandan boshlab oltinchi kuni to'rtta barg hosil qildi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. A.S.Bekmurodov, M.T.Abduraxmonov "O'simliklar urug'chiligi" Toshkent, 2015y.
2. M. T. Abdurakhmanov, A. S. Bekmurodov "O'simliklar seleksiyasi" Toshkent, "O'zbekiston" nashriyoti 2010y.
3. A. S. Bekmurodov, M. T. Abdurakhmanov, S. A. Xodjaev "Urug'chilik asoslari" Toshkent, "O'zbekiston" nashriyoti 2013y.
4. Xodjayev A.F, Mirzayev R.S "O'simliklar seleksiyasi" , Toshkent, "Fan" nashriyoti 2009y.
5. A. F. Xodjaev, M. T. Abdurakhmanov, S. A. Xodjaev "O'simliklar seleksiyasi va genetikasi" Toshkent, "Fan" nashriyoti, 2007y.